

Arheološka istraživanja na lokalitetu Stari grad u Ivancu 2009.

Archaeological Excavations at the Stari grad Ivanec site in 2009

Juraj Belaj
Filomena Sirovica

Primljeno/Received: 09.03.2010.
Prihvaćeno/Accepted: 07.04.2010.

Tijekom ovogodišnje arheološke kampanje u centru Ivanca na položaju Stari grad – koja je uglavnom bila usredotočena na sjevernu gradska kulu pravokutnog tlocrta te na prostor između nje i crkve Sv. Ivana Krstitelja – pronađeni su neočekivani nalazi arhitekture. Umjesto očekivanih tragova starije (faze) središnje kule, pronađeni su masivni temelji, prema svemu sudeći, još jedne crkve. Brojnost grobova i smjer njihovih ukopa, njihov odnos prema novootkrivenim temeljima te pojedini nalazi pronađeni u grobovima, daju naslutiti da je riječ o ostacima još starije, romaničke crkve. Sjeveroistočno od crkve uočen je još jedan zid širine 80 cm, koji se pruža u smjeru JI–SZ; možda je riječ o starijem obrambenom zidu koji je opasavao ovu crkvu. Istraženo je 76 grobova. Njih se – na temelju nalaza, pojedinih značajki ali prvenstveno i stratigrafskih odnosa – pokušava svrstati u više faza ukopavanja.

Ključne riječi: Ivanec, srednji vijek, arhitektura, srednjovjekovno groblje, romanika
Key words: Ivanec, Middle Ages, architecture, mediaeval cemetery, Romanesque period

Institut za arheologiju je od 18. svibnja do 25. srpnja 2009. obavio osmu fazu arheološko-konzervatorskih istraživanja na lokalitetu *Stari grad* u Ivancu.¹ Nastavak je to istraživanja koja je IARH provodio 1998., 1999., 2002., 2004., 2006., 2007. i 2008. godine.² I do ovogodišnjih je dvomjesečnih istraživanja došlo na poticaj Grada Ivanca.

Cilj ovogodišnje kampanje bio je istražiti i za konzerviranje te prezentaciju pripremiti kulu pravokutnog tlocrta, smještenu u sjevernom dijelu *Staroga grada*. Namjera je bila i, barem plitko, istražiti sjeverne dijelove obrambenoga zida koji je opasavao *Stari grad*. Usporedno se željelo do zdravice istražiti i prostor između prije istražene crkve Sv. Ivana Krstitelja i ove godine istraživane *Sjeverne kule*. Pri tome se računalo sa stanovitim brojem grobova, osobito u prostoru bliže crkvi Sv. Ivana. Prije samih arheoloških istraživanja pretpostavljalo se da bi se na mjestu istraživane kule, evidentno nastale u mladim vremenima, moglo naići na tragove neke starije kule, prvotne jezgre *Grada*. Rezultati su pokazali ipak nešto sasvim drugo.

Sjeverna kula

Na području sektora *Sjeverna kula* prvo je uklonjeno popločenje od oblutaka, ustanovljeno i dokumentirano već tijekom prvih godina istraživanja, te su ispražnjena dva veća ukopa smještena uz istočni zid kule koja su u to popločenje bila ukopana. Ispod popločenja od oblutaka ustanovljeno je nekoliko sloje-

va koji su mu služili kao podloga te, vjerojatno, za poravnavanje terena. U ovim slojevima primijećeno je sedam manjih ukopa (možda rupe za stupove), jedan plitki dugački ukop (vjerojatno otisak drvene grede) te dva veća ukopa uz zapadni zid kule. Nakon što su ovi ukopi i slojevi dokumentirani i uklonjeni uočen je, otprilike po sredini kule, crni masni sloj s dosta ugljena. Zapadno uz njega nalazio se njemu sličan, ali nešto crvenkastiji sloj masne zemlje. Ovi slojevi možda upućuju na jednu razinu gorenja. Zanimljivo je da su u svjetlijem, crvenkastom sloju pronađena dva primjerka srebrnog (PN 458 i 462) i dva primjerka brončanog novca (PN 466 i 468), dok je u tamnijem sloju pronađen jedan primjerak brončanog novca (PN 464). Možda se radi o hodnoj površini (podu s daskama) koji je nakon gorenja zamijenjen oblucima. Ovome u prilog govore i na ovoj razini nađeni manji ostaci drvene daske (U 1514), sačuvani uz zapadni zid kule. Nakon čišćenja pronađenih primjeraka novca i ti će nalazi pomoći pri dataciji sloja.

Zanimljiv je i veći kružni ukop u crvenkasti gorenji sloj, promjera oko 70 cm, u čijoj je zapuni nađeno izrazito puno fragmenata keramike, od kojih bi se mogle rekonstruirati barem dvije posude (N 3476 i 3477). Nađeno je i dosta čavala te drugih metalnih predmeta pa je moguće da se radi o otpadnoj jami.

Ispod ovog sloja gorenja ustanovljeno je nekoliko većih, plitkih ukopa te debeli sloj šute u kojem je nađen jedan primjerak srebrnog (PN 459) te jedan primjerak brončanog (PN 460) novca. Ispod sloja šute otkriveni su debeli, masivni zidovi do sada nepoznate građevine te, južno uz nju, sloj izmiješanih zapuna ispod kojeg je do sada otkriveno 49 grobova.

Nalazi arhitekture

Osim temelja relativno mlade kule i obrambenoga zida te baze stubišta i hodnika koji su uz kulu bili prislonjeni, a koji su uostalom bili otkriveni još prije desetak godina, ovogodišnji su nalazi arhitekture u potpunosti odudarali od situacija poznatih

1 Arheološka istraživanja vodio je dr. sc. Juraj Belaj, znanstveni suradnik Instituta za arheologiju, zamjenica voditelja bila je dipl. arheol. Filomena Sirovica. U istraživanjima su sudjelovali i diplomirani arheolozi Matija Makarun, Ana Marić i Ivančica Peharda te prof. povijesti Ana Troskot, apsolvanti odsjeka za arheologiju Filozofskog fakulteta u Zadru i Zagrebu: Domagoj Anđel, Mario Bodružić, Lujana Paraman, Dino Taras i Dinko Tresić-Pavičić te Jerko Drpić, student Odsjeka za arheologiju Filozofskog fakulteta u Zadru. Za fizičke poslove angažirano je bilo petero radnika, a jedna je radnica na licu mjesta prala iskopane nalaze.

2 Opširnije vidjeti u prijašnjim brojevima ovoga časopisa, sažeti prikaz u: Belaj 2008.

Sl. 1 Pogled s istoka na istraživanu kulu (snimio: D. Tresić Pavičić).

Fig. 1 View from the east to the excavated tower (photo: D. Tresić Pavičić).

s fotografija, iz tlocrta te katastarskih karata. Unutar istraživane kule, u njenom središnjem i sjevernom dijelu, pronađeni su 110 – 175 cm debeli, masivni zidovi nekoga starijeg objekta koji se sastojao od (barem) dvije prostorije. Bile su prislonjene jedna uz drugu te postavljene u istu os, s tim da je istočna izvana bila nešto uža, ali je iznutra – iznenađujuće – bila šira. Dakle, suočili smo se s građevinom koja svojim tlocrtom neodoljivo podsjeća na jednu drugu, već istraženu, građevinu: crkvu Sv. Ivana Krstitelja. Pretpostavku da bi se doista moglo raditi o još jednoj, starijoj crkvi, potkrepljivao je sve veći broj dječjih grobova pronađenih južno, uz vanjsku stranu zidova, ali i sve veći broj grobova otkrivenih u samoj, sada već možemo reći – crkvi. Ipak, spomenuti neobični tlocrt otkrivenih prostorija ostavlja otvorene i druge mogućnosti, primjerice, da otkriveni objekt prvotno nije građen kao crkva, da je svetište možda naknadno dodano.

Ova novootkrivena, starija crkva pruža se otprilike u smjeru istok – zapad, no orijentacija joj se ne poklapa ni s crkvom Sv. Ivana, a još manje s temeljima kule. Međutim, poklapa se s orijentacijom uz nju pronađenih grobova. Budući da do sada još nisu ustanovljeni grobovi presječeni temeljima crkve, a budući da su u samoj crkvi pronađeni nalazi tipični za vrijeme bjelobrdске kulture (S-karičice), nameće se pomisao da su možda pronađeni ostaci romaničke crkve, one čiji su dijelovi – kapiteli – poput spolija ugrađeni u temelje gotičke crkve Sv. Ivana, a koji bi se mogli oprezno datirati na prijelaz iz 12. u 13. stoljeće.

Istraživana kula presjekla je i svetište (istočnim zidom) i crkveni brod (svojim zapadnim zidom), tako da obje ove prostorije izlaze i izvan gabarita kule. Zanimljivo je primijetiti da graditelji za temelje kule nisu iskoristili temelje niti jedne od ovih dviju prostorija. Možda im građevina više nije bila poznata? No s druge strane, čini se da su to učinili graditelji obrambenoga zida. Daje li se iz toga naslutiti da je obrambeni zid stariji od kule, koja bi tada u njega bila naknadno ukomponirana?

Ispod sloja šute uz istočni zid *Sjeverne kule* primijećen je sloj ugljena i gara, pomiješan s nešto razmrvljene bijele žbuke (SJ 1436). Taj se sloj pružao točno iznad prostora svetišta novootkrivene crkve i ispod njega su otkriveni grobovi. Možda je

riječ o tragovima poda ove crkve od drvenih dasaka koji je u jednom trenutku gorio.

Prigodom plitkog otvaranja (uklanjanjem sloja urušene šute) i prostora istočno od kule, kako bi se eventualno stekao uvid u pružanje zidova svetišta, uočen je istočno od kule još jedan zid, koji se pruža u smjeru JI – SZ. Prvotno je bio registriran tek jedan njegov rub, dodatnim je iskopom utvrđeno da mu debljina iznosi 80 cm. No još se ne može znati njegova namjena. Ipak: radi li se o još starijem obrambenom zidu koji je uokvirivao novopronađenu crkvu?

Nalazi grobova

Tijekom ovogodišnjih iskopavanja istraženo je 76 grobova. Manji se dio grobova (njih 27) nalazio između kule i crkve Sv. Ivana, dok je veći dio pronađen unutar gabarita kule, osobito južno uz temelje novootkrivene crkve. To, naravno, još uvijek ne govori koji su grobovi “pripadali” kojoj crkvi, a ne smijemo zaboraviti ni pretpostavljeno groblje starije od crkava. Ipak, raspored grobova može pomoći kod oblikovanja pretpostavki.

Ispod spomenutog sloja urušene šute, na području južno od novootkrivene crkve, nalazio se sloj izmiješanih zapuna koji svoj sastav zahvaljuje dugotrajnom i višestrukom ukopavanju. Najzanimljiviji nalazi iz ovog sloja su tri srebrna prstena s kružno raskucanim središnjim dijelom, od kojih su dva ukrašena figuralnim prikazima (PN 477, 486, 487).

Ispod toga sloja nađeni su prvi grobovi otkriveni u *Sjevernoj kuli*. Oni spadaju među najmlađe grobove istražene na ovom prostoru. To su grobovi 204, 212, 216, 219, 227 i 237 te možda još i grobovi 260, 263 i 265 u kojima su nađene samo lubanje, jer su presječeni ukopom za temelj zapadnog zida *Sjeverne kule*. Ovi su grobovi ukopani u tri reda (u svakom redu po tri groba), bez da su se međusobno presijecali. Jedini nalaz iz ovih grobova je dugi željezni nož s drškom na kojoj se nalaze ispupčenja za pričvršćivanje oplate (PN 491), nađen na prsima kostura iz groba 204. Od nalaza iz zapuna važno je spomenuti obrađeni kameni fragment s uklesanim slovom D (PN 496) iz zapune groba 212.

Pomoću stratigrafskih odnosa između grobova utvrđena je srednja faza kojoj pripadaju grobovi 214, 225, 238, 243, 244, 246, 249, 257, 258, 266, 267 i 268, nađeni južno uz crkvu. U njima je nađen samo jedan posebni nalaz: srebrni prsten sa žutim okom, pronađen na prstu desne ruke pokojnika iz groba 214.

Čini se da dječji grobovi pronađeni uza zidove svetišta i broda ove crkve (grobovi 210, 215, 220, 221, 226, 228, 211 i 231) također pripadaju ovoj fazi. O njihovoj nešto većoj starosti govori činjenica da su presječeni grobovima mlađe faze, dok su neki od njih (215, 221, 228) presjekli grobove srednje faze, ali i neke od spomenutih dječjih grobova.

Činjenica da su pojedini dječji grobovi pronađeni uza zidove novootkrivene crkve presjekli grobove srednje faze, govori da grobovi smješteni u srednju fazu pripadaju groblju novootkrivene starije crkve, dok grobove mlađe faze možda treba vezati uz groblje podignuto oko nedaleke crkve Sv. Ivana. U skladu s time srednjoj bi fazi pripadali i grobovi nađeni u svetištu, prije svega grobovi, 252 i 254, a možda i grob 261 koji je nešto stariji od njih, te grobovi 223 i 240 nađeni u brodu i stariji od njih grobovi 233 i 236.

Od nalaza u ovim je grobovima pronađena samo jedna željezna predica (PN 520). Nađena je pri vrhu zapune groba 254, ali možda ipak pripada zapunama ukopa SJ 1487 ili SJ 1790 koji su se nalazili iznad ovoga groba, uz istočni zid *Sjeverne kule*.

Najstarijoj fazi pak pripadaju grobovi koji su imali kamenu oblogu po rubovima ukopa. To su grobovi 230, 241, 264 i 269, nađeni južno od crkve te grobovi 256 i 262, nađeni u crkvenome brodu. Ovoj fazi možda pripadaju i grobovi 259 te 270 kod kojih je ostalo sačuvano tek po nekoliko komada kamena, pa ne možemo sa sigurnošću tvrditi je li doista riječ baš o oblozi. Slično možda vrijedi i za grobove 235, 245 i 253 koji nemaju oblogu, ali su presječeni grobovima srednje faze, sami nisu nikog presjekli i ukopani su u zdravicu. Novost među ove godine istraženim grobovima najstarije faze su grobovi s oblogom koji se međusobno presijecaju, što je slučaj s grobom 264 koji je presjekao grob 269. Zanimljivo je i da 2009. godine otkriveni grobovi s oblogom 241, 256 i 264, ali i grobovi 245 i 259 imaju sačuvane kosturnice te da su u zapunama grobova 235 i 269 nađene kosti, što znači da i među njima ima starijih i mlađih ukopa te da je na ovom prostoru u to vrijeme intenzivnije ukopavanje, nego na prostoru u i oko crkve Sv. Ivana, gdje se grobovi s oblogom međusobno ne presijecaju te nemaju kosturnice niti ljudske kosti u zapunama.

U istraživanim grobovima ove faze opet gotovo da i nema nalaza. Jedini nalaz su dvije velike srebrne S-karičice (PN 515) nađene u izrazito oštećenom grobu s oblogom 262 u brodu crkve. Karičice su se nalazile na mjestu gdje je trebala biti lubanja, a koja je bila presječena ukopom groba 236 koji se nalazio iznad. No kako je u grobu 262 obloga od kamena ustanovljena iznad kostiju stopala kostura, ne možemo sa sigurnošću tvrditi da ona pripada ovom grobu i moguće je da je iznad groba s karičicama bio još jedan grob s oblogom, većim dijelom također presječen ukopom groba 236. Nalazi ovih S-karičica od iznimne su važnosti jer se radi ili o prvom grobu s oblogom u kojem su nađeni nalazi, i to nalazi tipični za vrijeme bjelobrdске kulture, ili se pak grobovi s oblogom napokon mogu smjestiti u vrijeme nešto kasnije od grobova s bjelobrdskim nalazima! Zanimljivo je istaknuti da je u zapuni groba 236 koji je presjekao grob 262, ali i spomenutu oblogu, nađen veliki prsten načinjen od deblje (srebrne?) tordirane žice (PN 505) koji je mogao pripadati grobu 262, ali i spomenutom grobu s oblogom. Jedna je manja srebrna S-karičica nađena i u zapuni ukopa SJ 1820, ukopanog u zapunu groba 256 (grob s oblogom i kosturnicom), također smještenog u brodu crkve, koja je mogla pripadati grobu 256, ali i grobu kojem su pripadale kosti nađene uza sjeverni rub ukopa groba 256.

Zanimljivo je primijetiti da u ovogodišnjoj kampanji nisu

Sl. 2 S-karičice iz groba 262 (PN-515) (snimila: F. Sirovica).

Fig. 2 S rings from grave 262 (SF-515) (photo: F. Sirovica).

(za razliku od grobova iz gotičke crkve Sv. Ivana) uočeni grobovi s tragovima lijesa (možda je izuzetak grob 216 koji kraj stopala ima manje ostatke pougljenjenog drveta?), nema nalaza čavala kao ni pokojnika s rukama prekrivenima na prsima ili trbuhu. Dakle: nedostaju značajke najmlađe faze ukopavanja kakve su uočene na prostoru crkve Sv. Ivana. S druge strane, jedna od zanimljivosti ovdje pronađenih grobova je čest položaj pokojnika s rukama ispruženim uz tijelo, a šakama ispod ili iznad zdjelice, što je u samo dva do tri slučaja primijećeno kod kostura istraženih tijekom prijašnjih godina, na prostoru crkve Sv. Ivana. Većina nađenih kostura ipak ima ruke položene uz tijelo. Također su svi, bez iznimke, orijentirani u smjeru istok – zapad s glavom na zapadu.

Međusobni odnosi istraženih grobova te njihova osnovna obilježja govore nam da ovdje ustanovljenu mlađu fazu možda možemo izjednačiti s mladom srednjom fazom ukopavanja u i oko crkve Sv. Ivana. Srednju fazu mogli bismo izjednačiti sa starijom srednjom fazom ustanovljenom u i oko crkve Sv. Ivana, a koju će biti potrebno revidirati, o čemu će govora biti i kasnije, vezano za grobove otkrivene u sektoru *Sjeverno od broda*. Starija faza ustanovljena u *Sjevernoj kuli* u potpunosti odgovara starijoj fazi ustanovljenoj u i oko crkve Sv. Ivana te potvrđuje, ali i nadopunjuje, do sada donesene zaključke o pripadnosti ovih grobova vremenu bjelobrdске kulture.

Sjeverno od broda crkve Sv. Ivana

Tijekom ovogodišnje kampanje nastavljena su i istraživanja na području sektora *Sjeverno od broda*. Nakon uklanjanja debelog sloja žbuke, koji se pružao uza sjeverni zid broda crkve Sv. Ivana, ispražnjen je dugi ukop (SJ 1420) zapunjen zemljom i velikim kamenjem, koji se pružao po sredini preko južnog dijela ovog sektora, slično kao i prošle godine ispražnjen ukop SJ 1186. Da se ne radi o istom ukopu govori nam spomenuti sloj žbuke smješten ispod ukopa SJ 1186, a iznad ukopa SJ 1420 te šest mlađih grobova istraženih prošle godine koji su bili presječeni ukopom SJ 1816, a presjekli su ukop SJ 1420. Tako ukop SJ 1420 na ovom prostoru čini granicu između grobova mlađe i srednje faze.

Uklonjena je i prošle godine nađena velika kamena nadgrobna ploča s plitko uklesanim križem te je pohranjena u

Sl. 3 Ostaci smeđeg sloja u južnom dijelu sektora Sjeverno od broda (snimila: F. Sirovica).

Fig. 3 Remains of the brown layer in the southern part of the section North of the nave (photo: F. Sirovica).

depo.

Na području sektora *Sjeverno od broda* istraženo je 27 grobova koji su, na temelju njihovih međusobnih odnosa te razlika između pojedinih faza ukopavanja, ustanovljenih tijekom prijašnjih istraživanja, kronološki razvrstani u tri skupine. Na žalost, zbog oskudnijih stratigrafskih odnosa među grobovima, što je dijelom posljedica slabijeg intenziteta pokopavanja u odnosu na grobne ukope unutar crkve, a dijelom je posljedica prekinutih odnosa uzrokovanih mladim građevinskim intervencijama na ovom prostoru, nije bilo moguće precizno razvrstati sve nađene grobove.

Već je prijašnjih godina uočena prisutnost pojasnih predica u mnogim grobovima mlađeg horizonta ukopavanja. Stoga grob 242, u kojemu je predica nađena iznad zdjelice kostura, i grob 200 s predicom u zapuni, možemo pripisati ovom horizontu. Zbog stratigrafskih odnosa sa spomenutim grobovima 200 i 242 te grobovima srednje faze, ovome horizontu pripadaju još i grobovi 198 i 205, a možda i grobovi 195, 201 te dvojni grob 239, u kojem je odrasla osoba pokopana zajedno sa starijim djetetom. Ovaj horizont karakterizira i pokapanje pokojnika s rukama prekrivenim na prsima ili trbuhu koje se bez iznimke (kad je to bilo moguće ustanoviti ovisno o očuvanosti kostura) javlja i kod ovdje spomenutih grobova.

Tijekom prošlogodišnjih istraživanja utvrđeno je da ovu fazu ukopavanja karakterizira i povremena pojava tragova ljesa i čavala u grobovima, što tijekom ovogodišnjih istraživanja nije ustanovljeno ni u jednom grobu.

Pomoću odnosa među grobovima i tijekom prijašnjih istraživanja ustanovljenih značajki pokušalo se utvrditi i srednju fazu ukopavanja. Srednjoj bi fazi tako pripadali grobovi 197, 199, 208, 247, 229 te grob 222 (presječen grobom 199) i grobovi 251 i 255 (presječeni grobom 247). Ovoj fazi pripisani su i grobovi 202, 209, 213 i 218 kojima će se obratiti posebna pozornost. Značajka ove faze je pokapanje pokojnika s ruka-

ma položenima uz tijelo. Kao i tijekom prijašnjih istraživanja, u grobovima ove faze ne nalazimo ostatke ljesova u grobovima. To bi mogla biti posljedica potpunog raspadanja drveta, no i nalazi čavala su iznimno rijetki: jedan je nađen u zapuni groba 197, a dva u zapuni groba 202.

Grob 202 je ustanovljen ispod kamene nadgrobne ploče s uklesanim križem i vjerojatno pripada srednjoj fazi ukopavanja: ustanovljen je ispod prošle godine istraženoga groba 177 koji pripada mlađoj fazi. Pokojnik iz groba 202 pokopan je položen na leđa s rukama uz tijelo, a ukop ovoga groba presjekao je nekoliko od njega starijih grobova (grobove 209, 217 i 218). No taj je grob, za razliku od ostalih ovdje nabrojanih grobova, izrazito duboko ukopan, a u desnoj je ruci imao željezni predmet (možda nož; PN 488).

Grob 209, koji je grob 202 presjekao, također bi mogao pripadati ovoj skupini. Položen je na leđa s rukama uz tijelo, uz južni i sjeverni rub ukopa ima kosturnicu te prati os crkve Sv. Ivana.

U ovu ćemo skupinu privremeno uvrstiti i grobove 213 i 218 koji, osim što je grob 213 presječen ukopom groba 202, nemaju stratigrafske odnose s drugim grobovima. Ustanovljeni su ispod mlađeg ukopa SJ 1420, a ukopani su u crni i smeđi sloj te zdravicu. U njima nisu nađeni nikakvi nalazi ni prilozii, orijentacija im prati os crkve, a grob 218 ima kosturnicu.

Ovogodišnja otkrića na području *Sjeverne kule* pokazala su da posebnu pozornost treba obratiti na grobove koji ne prate orijentaciju crkve Sv. Ivana, pa se ovdje posebno izdvajaju grobovi 196 i 207. Oba su orijentirana u smjeru SZ – JI i oba su presječena grobom srednje faze 197, dok je grob 196 presjekao ispod njega ustanovljen grob najstarije faze 206. Uz lijevu potkoljenicu kostura iz ovoga groba nađen je životinjski zub (PN 472), dok je uz kosti lijevog stopala kostura iz groba 207 nađen oštećeni željezni predmet, možda dio kopče za cipelu (PN 493). Ovdje možda treba spomenuti i grob 217 koji je samo manjim dijelom istražen jer ulazi pod profil ispod strukture za stubište uza sjevernu kulu (SJ 940), ali čini se da bi mogao odstupati od orijentacije crkve Sv. Ivana. Pokojnik iz ovoga groba je na desnoj ruci imao dva srebrna prstena (PN 507 na prstenjaku, a PN 508 na kažiprstu). Grobovi sa sličnim nalazima nađeni unutar broda crkve Sv. Ivana smješteni su u stariju srednju fazu koju je potrebno revidirati, kako bi se ustanovilo pripadaju li neki od ovih grobova groblju novootkrivene starije crkve, tj. mlađoj starijoj fazi.

Što se tiče ostalih grobova istraženih na području sektora *Sjeverno od broda*, u ovu bismo fazu mogli još uvrstiti i grob 203 u kojem je nađena samo kosturnica.

Najstarijoj fazi pripisani su preostali istraženi grobovi, prije svega dječji grob 224 s kamenjem obloženim zapadnim rubom ukopa (ujedno i jedina obloga od kamena do sada ustanovljena u sektoru *Sjeverno od broda*). Zanimljiv je i dječji grob 232 koji se nalazio zapadno uz grob 224, a koji nije imao pravu oblogu već je na vrhu zapune imao poslago veliko kamenje. Zbog specifičnosti ovog ukopa i činjenice da je presječen ukopom prije spomenutoga groba 203, također je stavljen u najstariju skupinu. Najstarijim grobovima pripada i grob 206 presječen ukopom za sjeverni zid broda crkve Sv. Ivana, a na ovome mjestu treba spomenuti i SJ 1603/1607, možda ostatak groba koji je također većim dijelom presječen ukopom za sjeverni zid broda crkve. U ovim grobovima nisu nađeni nikakvi prilozii ni nalazi. Pokojnici su položeni na leđa s rukama uz tijelo te, kao i pokojnici svih spomenutih faza, orijentirani u smjeru istok – zapad s glavom na zapadu. Grobovi su ukopani u crni i smeđi kulturni sloj i u zdravicu.

Kulturni slojevi

Usprkos velikom broju grobova, ukopanih na području sektora *Sjeverno od broda*, djelomično su očuvani i izrazito masni i kompaktni crni i smeđi kulturni sloj, a manji komadi ovih slojeva ustanovljeni su i na području *Sjeverne kule*. Na području

sektora *Sjeverno od broda* crni je sloj, kao i tijekom prijašnjih istraživanja na prostoru crkve Sv. Ivana, manjim dijelom ustanovljene situacije, ovdje nisu uočeni ukopi u crni sloj. U crnom je sloju u oba sektora nađeno nešto manjih i većih komada kućnog lijepa te fragmenti keramike, od kojih su mnogi ukrašeni valovnicom. Nakon što je dokumentiran i uklonjen, pristupilo se istraživanju jednako kompaktnoga i masnoga, ali smeđega kulturnog sloja koji se ponovno, bez iznimke, javlja ispod crnog sloja. U smeđem je sloju nađeno dosta komada kućnog lijepa i nešto provincijalne antičke ili keltske keramike. Kao i tijekom prijašnjih istraživanja, primijećeno je da je ovaj sloj pri dnu nešto svjetliji i narančastiji te bez nalaza, a na dva je mjesta u sektoru *Sjeverno od broda* dublje utonuo u zdravicu i označen je zasebnim oznakama SJ 1867 i SJ 1868. Zanimljivo je da je u SJ 1867 ustanovljeno šest manjih ukopa ili otisaka od kolaca (promjera 5 – 7 cm, dubokih oko 7 cm), a poredanih u krug promjera oko 60 cm. Zapune tih ukopa nisu se razlikovale od smeđeg sloja ispod kojeg su ustanovljene tako da su oni možda ukopani i u smeđi sloj. No čini se da svjetliji sloj bez nalaza, koji se redovito javlja pri dnu smeđeg sloja te mjesta na kojima su ustanovljena utonuća u zdravicu, treba kronološki odvojiti od smeđeg sloja. Nakon što su svi ovi slojevi dokumentirani i uklonjeni, dokumentirana je i konfiguracija zdravice.

S obzirom na ovdje prikazane činjenice, čini se da su temelji pronađeni unutar istraživane kule vjerojatno ostaci još starije, romaničke crkve. Riječ je, dakle, o zasada najstarijem objektu pronađenom u arheološkim istraživanjima ovoga lokaliteta. Istraživanja će se nastaviti.

Literatura

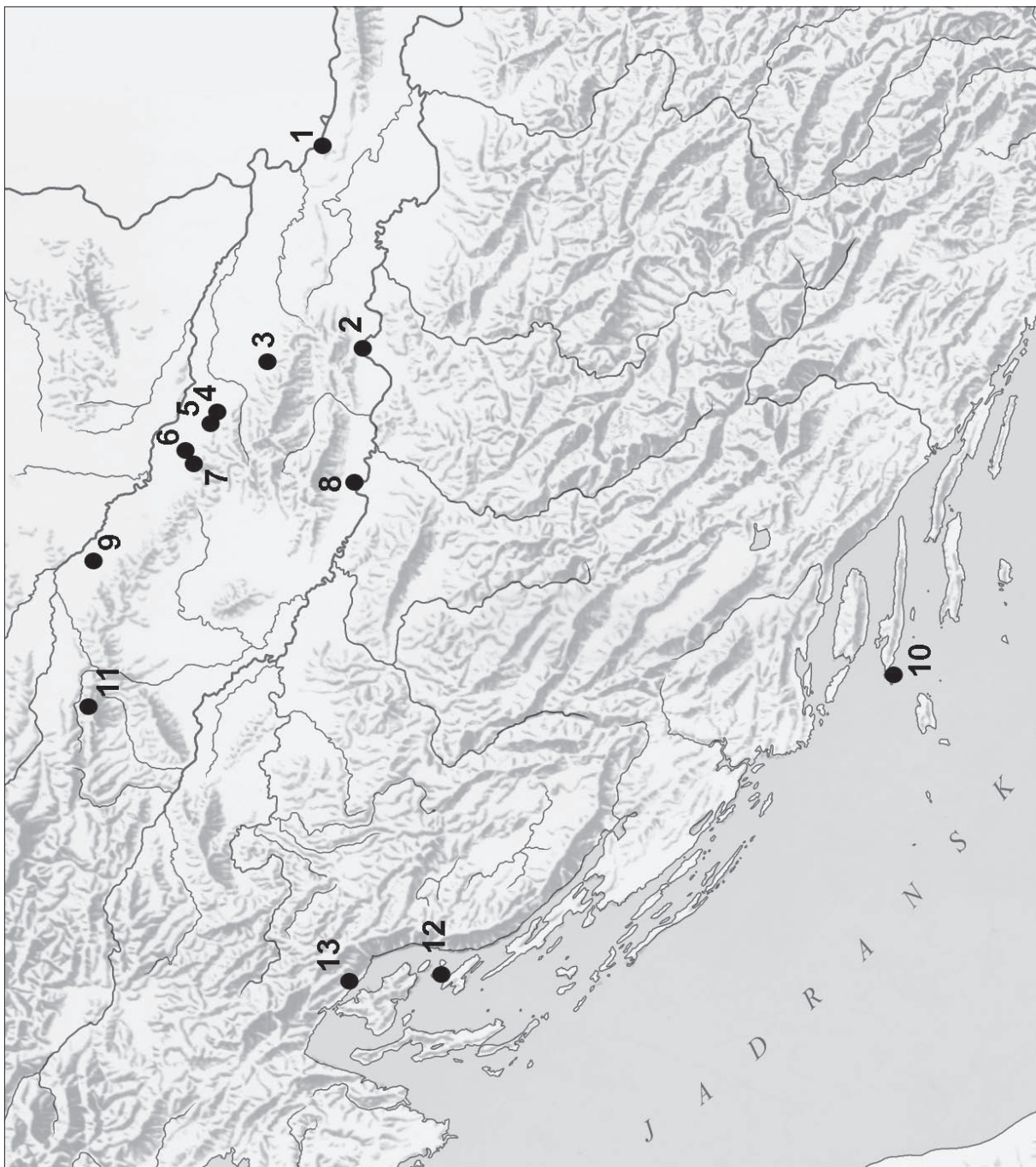
Belaj, J. 2008, *Ivanec kroz slojeve prošlosti. Deset godina arheoloških istraživanja u Ivanču*, Grad Ivanec & Mini-print-logo, Ivanec.

Summary

In 2009 the Institute of Archaeology, again at the initiative of the Town of Ivanec, conducted the eighth stage of archaeological conservation excavations at the Stari grad site in Ivanec. This was a continuation of excavations which have been conducted by the Institute of Archaeology since the year 1998. The objective of the 2009 campaign was to excavate a rectangular tower located in the northern part of Stari grad, and to prepare it for presentation. At the same time, the area between the Northern Tower and the previously excavated church of St. John the Baptist was excavated all the way to sterile soil.

In the excavated tower, under several different layers, massive, 110–175 cm thick walls of an older structure were unearthed, which consisted of (at least) two rooms. The rooms were attached to one another and ran along the same axis. The eastern room was somewhat narrower from the outside, but – surprisingly – it was wider from the inside. The assumption that it might indeed be another older church is substantiated by an ever larger number of children's graves found to the south, along the outside walls, but also an ever larger number of graves unearthed in the inside of the church. The church stretches approximately in the direction East-West, but its orientation matches neither the near-by church of St. John, nor the foundations of the tower. Nevertheless, it matches the orientation of the graves found alongside it. The large number of graves and the orientation of their burials, as well as the fact that up to the present day no graves were found that had been cross-cut by the foundations of this church, along with individual finds found in the graves inside the church itself, that are typical of the Bijelo brdo culture period (S rings), suggest that we are dealing with the remains of an even older, Romanesque, church. The church's constituent parts – capitals – were built in the foundations of the Gothic church of St. John as spolia. They could – with reserve – be dated to the turn of the 12th and 13th centuries. North-east of the church, another 80 cm wide wall was identified, stretching in the direction SE–NW. This could be an older defence wall surrounding the church. In 2009, a total of 76 graves were excavated. A smaller number of graves (27 of them) were unearthed between the tower and St. John's church, while a larger number were found within the tower, particularly south of the foundations of the newly found church. On the basis of the finds, of their individual characteristics, but above all of stratigraphic relations, they were classified in several burial stages.

Despite the large number of graves, partly preserved were also the extraordinarily fat and compact black as well as the brown cultural layers. In addition to daub fragments, pottery fragments with mediaeval characteristics (wavy lines) and provincial classical antiquity or Celtic characteristics were unearthed.

1. Sotin - Jaroši
2. Slavonski Brod - Galovo
3. Crikvari - crkva sv. Lovre
4. Slatina - Bobovište
5. Slatina - Turbina
6. Zvonimirovo - Veliko polje
7. Suhopolje - Kliškovac
8. Dolina - Glavičice; Dolina - Draganje
9. Torčec - Cirkvišće
10. Pakleni otoci - Soline
11. Ivanec - crkva sv. Ivana Krstitelja
12. Lopar - Podšilo
13. Crikvenica - Igralište